

KİTABU TA'LİMİ DİYANETİ'N-NUSAYRİYYE IŞIĞINDA NUSAYRİ TEOLOJİSİ

Harun IŞIK
Yrd. Doç. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
harun@erciyes.edu.tr

Özet

Ali b. Ebi Talib'in ulûhiyetini benimseyen ve Gulat-ı Şia olarak kabul edilen Nusayrilik senkretik bir inanç yapısına sahiptir. Hz. Peygamber'in nübüvvetinden sonraki erken dönem Suriye Hıristiyanlığı, Gnostisizm ve Şiilik gibi farklı inanç unsurlarını, kültürleri, dini ve felsefi öğretileri potasında eritmiş, hem etnik hem de teolojik olarak kendisine özgü bir yapı oluşturmuştur. Bu çalışmada Nusayriliğin inanç ve ibadet esaslarını tanıtmak amacıyla bizzat Nusayriler tarafından kaleme alınan *Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye* isimli eserden hareketle Nusayri inanç sistemi hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda adı geçen eserin Bar-Ashar ve Kofsky'nin "*The Nusayri-Alawi Religion: An Enquiry into Its Theology and Liturgy*" isimli kitabının sonunda yer verilen metin ile Paris'te mahfuz el yazması esas alınarak, zikredilen günümüz çalışmasında yapılan Arapça tahkik ve İngilizce tercüme karşılaştırmalı olarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Nusayrilik, Kitabu Ta'lim, Ali b. Ebi Talib, Uluhiyet.

THE THEOLOGY OF NUSAYRIYYAH IN THE LIGHT OF KITABU TA'LIMI DIYANA AN-NUSAYRIYYAH

Abstract:

Nusayriyyah which has adopted the divinity of Ali b. Abi Talib and been accepted as Ghulat Shiia has a syncretic belief structure. It has brought together, cults, religious and philosophical disciplines, and different religious beliefs and practices such as previous period Syrian Christianity, Gnosticism and Shiite Islam. In addition it has formed a unique structure in terms of ethnicity and theological. Our goal with this study is to provide information about Nusayriyyah belief system in order to promote the principles of faith and worship Nusayrism in the light of *Kitab-u Ta'lim Diyane en-Nusayriyye* penned personally by Nusayris For this reason Arabic verification based on the manuscript in Paris found at the end of the work under the title "*The Nusayri-Alawi Religion: An Enquiry into Its Theology and Liturgy*" penned by Bar-Ashar and Kofsky Bar-Ashar and its English translation were subject to scrutiny comparatively.

Keywords: Nusayriyyah, Kitab-u Ta'lim, Ali b. Abi Talib, Divinity.

A. Giriş

1- Nusayrilik ve Nusayri Adının Kökeni

Nusayrilik, literatürde Hz. Ali'ye ilahlık isnat eden batını bir fırka olarak tanımlanmaktadır. Nusayri adının nereden geldiği hususunda farklı rivayetlerin bulunduğu görülmektedir. Kavramın, Hıristiyan anlamına gelen Nasranî veya Latince'de aynı manayı ifade eden Nazerini kelimesinden türediği belirtilmiştir. İleri sürülen bir başka iddia da bu adın Kufe yakınlarında bulunan Nasuraya köyünden geldiği şeklindedir.¹ Ayrıca bu ismin kaynağı olarak Hz. Ömer'in Suriye fethi esnasında yaşadığı ifade edilen bir olaya nispetle Nusayra dağları gösterilmektedir. Rivayete göre Hz. Ömer'in Suriye fethinde İslam orduları zor duruma düştüğü bir sırada Ensar'dan dört yüz elliden fazla Alevi topluluk onlara yardım etmiştir. Ordunun başarılı olmasına destek sağlayan bu küçük gruba

¹ Louis Massignon, "*Nusayriler*", MEB İA, İstanbul 1988, c. 9, ss. 365-370, s. 365; Ömer Uluçay, *Nusayrilik, İnanç Esasları, Tenasuh (Reenkarnasyon)*, Karahan Yay., Adana 2003, s. 3.

'nusayra' (küçük yardım) denilmiştir. İslamiyet'in ilk dönemlerindeki cihadın bir kuralı olarak fethedilen bu topraklar fetheden orduya verilmesi nedeniyle Nusayra grubuna verilen Huly dağı ile günümüzdeki Ümraniyye çevresindeki bu topraklara 'Nusayra Dağı' denilmiştir. Daha sonra bu isim Lübnan dağından Hatay'a kadar Alevilerin ikamet ettiği bütün dağların özel adı olmuştur.² Bizim de benimsediğimiz bir başka rivayete göre Nusayrilik, onuncu İmam Ali el-Hadi (ö.254/868) ve onbirinci İmam Hasan Askeri'ye (ö. 260/873-874) bağlı Muhammed b. Nusayr (ö. 270/883) ile yakından alakalıdır. Nusayriyye kavramı da onuncu imam Ali en-Naki'nin Tanrı, kendisinin de onun tarafından peygamber olarak gönderildiğini belirten İbn Nusayr'a kadar gitmektedir.³ Bununla birlikte İbn Nusayr'ın tarihsel olarak mezhebin kurucusu olmadığı ve Nusayriler tarafından dini anlamda da kurucu olarak algılanmadığı da belirtilmektedir.⁴

Nusayriler tarafından kullanılan diğer isimlere gelince; Nemiriyye veya Numeyriyye⁵, önde gelen Nusayri âlim Ebu Abdullah Hüseyin b. Hemdan el-Hasibi'ye (ö. 346/957-8) nispetle Hasibiyye isimlerini saymak mümkündür. Nitekim makale konumuz olan eserde el-Hasibi bütün ülkelerde Nusayriliği yayan pir olarak isimlendirilmekte, Nusayrilerin onun eğitim ve öğretimine tabi oldukları belirtilmektedir.⁶ Nitekim Nusayriler, 11. yüzyıldan itibaren kendilerini Hasibiyye diye isimlendirmişler, 19. yüzyıla ait bir kaynakta Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşü ve Hasibiyye mezhebinin zaferi için yapılan bir duaya yer verilmiştir.⁷ Türkiye'de bulunan Nusayrilere gelince kendilerini Arap Alevisi olarak takdim etmek suretiyle hem Araplık hem de Alevilik yönlerine dikkat çekmektedirler.⁸ Nitekim Nusayri Galip et-Tavil, Nusayrilerin soyunun necip, hamiyetli, fedakâr, cesur ve uygarlık örneği olan Araplara dayandığını belirtir.⁹ Bununla birlikte onların köken itibarıyla Arap değil Türk olduğu da belirtilmiştir.¹⁰

² Muhammed E.G. Tavil, **Arap Alevilerinin Tarihi: Nusayriler**, çev: İsmail Özdemir, Çivi Yazıları, İstanbul 2000, s. 81.

³ Hasan b. Musa en-Nevbahti, **Fırakü's-Şia**, Daru'l-Edva, Beyrut 1984, s. 93-94; Mahmut Reyhani, **Gölgesiz Işıklar II: Tarihte Aleviler**, Can Yayınları, İstanbul 1997, s. 21-22; Massignon, **"Nusayriler"**, s. 368.

⁴ Yaron Frieman, **"Al-Husayn ibn Hamdan al-Khasibi A Historical Biography of the founder of the Nusayri-Alawite Sect"**, Studia Islamica, No. 93, 2001, p. 91, pp. 91-112.

⁵ Abdu'l-Kahir el-Bağdadi, **el-Fark beyne'l-Firak**, Daru'l-Afak el-Cedide, Beyrut 1987, s. 239; Ebu'l-Hasan el-Eşari, **Makalatu'l-İslamiyyin (İlk Dönem İslam Mezhepleri)**, çev: Mehmet Dalkılıç ve Ömer Aydın, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 45-46.

⁶ Ta'limu'n Nusayriyye 99-100. Cevaplar. Bkz: Abdurrahman Bedevi, **Mezahibu'l-İslamiyyin**, Daru'l, ilmi'l-Melayin, Beyrut 1973, c. 2, s. 487.

⁷ Ebu Said Meymun b. Kasım et-Taberani, **Mejmu'ul-Ayad**, Der Islam, 1946, 27, s. 19.

⁸ Ömer Uluçay, **Tarihte Nusayrilik**, Gözde Yayınları, Adana 2001, s. 13-14; İnan Keser, **Nusayriler, Arap Aleviliği**, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul 2002, s. 5.

⁹ Muhammed Emin Galip et-Tavil, **Arap Alevilerin Tarihi: Nusayriler**, çev: İsmail Özdemir, Çiviyazıları, İstanbul 2004, s. 12.

¹⁰ Bkz: Baha Said, **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahive Nusayri Zümreleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s. 227-228; Hasan Reşit Tankut, **Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında**, Ulus Basımevi, Ankara

2- Nusayriliğin Tarihine Kısa Bir Bakış

Nusayriliğin sahip olduğu bağdaştırmacı yapı, kökeni hakkında da değişik yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sayfa | 34

Mezhebin kurucusu Muhammed b. Nusayr'ın ölümünün ardından Nusayriler, Muhammed b. Cündeb'in liderliğinde faaliyetlerine devam etmiştir. Cündeb'den sonra gelen Muhammed el-Cünbülani (ö. 287/900) ile mezhep mistik ağırlıklı bir yol izlemeye başlamıştır. Bu mistik bakış açısı Mısır'da bulunan Ebu Abdullah Hüseyin b. Hemdan el-Hasibi'yi (ö. 346/957 veya 358/969) etkileyerek onun Nusayri olmasını sağlamıştır.¹¹ Nitekim o, Nusayriliğin teolojik boyutunun geliştirilmesi ve daha geniş çevrelerce kabul görmesi için yaptığı mücadeleler neticesinde *Şeyhüddin* lakabını almakla kalmamış, Nusayriliğin ikinci kurucusu olarak da kabul edilmiştir.¹² Nusayriliğin kutsal kitabı olarak da kabul edilen Hasibi'nin en önemli kitabının adı *Kitabu'l-Mecmu'*dur.¹³ Bu eserin sadece Nusayrilere ait olmak üzere Hz. Muhammed tarafından on iki nakib ve yirmi dört necibe Mekke yakınlarında bulunan Akabe'de verildiğine inanılmaktadır.¹⁴ Bu kitap Nusayriler açısından Kur'an-ı Kerim'e denk olarak görülmektedir.¹⁵ Hasibi ve tilmizleri¹⁶ sayesinde Nusayrilik Irak, Suriye ve Anadolu'ya yayılma imkânı bulmuştur.¹⁷ Hasibi'nin ardından Nusayriliğin Bağdat ve Halep merkezli olmak üzere iki yönde ilerleyen bir gelişme sergilediği görülmektedir. Halep hareketinin içerisinde yer alan Emir Hasan el-Mekzun es-Sincari Nusayriliğin mistik duruşunu birtakım sembol ve şifrelerin yanında şiirlerle yeniden yorumlayarak farklı bir bakış açısı oluşmasını sağlamıştır. 11. yüzyılda ise bölgede yer alan diğer gruplarla ve Müslümanlarla olan ihtilafları yüzünden Lazkiye'ye göç etmişlerdir.¹⁸ 15. Yüzyıla geldiğinde

1938, s. 8-9, 14, 20; Faik Türkmen, **Mufassal Hatay Tarihi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1937, c. 1, s. 15.

¹¹ Mustafa Öz, **"Nusayriler", Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler**, Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1999, s. 182; Şerafettin Serin, **Allah'ın Velileri Ehlibeyt'tir: Hz. Ali Velayetinde Alevi Nusayriler**, Sezen Ofset, Adana 2005, s. 245.

¹² Muhammed Emin Galip et-Tavil, **Arap Alevileri Tarihi**, çev: İsmail Özdemir, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana 2010, s. 148-151; Massignon, **"Nusayriler"**, s. 368; Yaron Friedman, **"Al-Husayn İbn Hamdan al-Khasibi: A Historical Biography of the Founder of the Nusayri-Alawite Sect"**, *Studia Islamica*, no: 93, 2001, ss. 91-112, s. 91.

¹³ Massignon, **"Nusayriler"**, s. 368.

¹⁴ İlyas Üzüm, **"Türkiye'de Alevi/Nusayri Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım"**, *İslam Araştırmaları Dergisi*, yıl: 2000, sayı: 4, ss. 173-187, s. 178,

¹⁵ Ahmet Turan, **"Kitabu'l-Mecmu'unun Tercümesi"**, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 8, Samsun 1994, ss. 5-18, s. 5. *Kitabu'l-Mecmu* on altı sureden oluşmaktadır. Ali b. Ebi Talib'in söz ve emirleri, Nusayri inanç esaslarını muhtevidir.

¹⁶ Tilmizler, Hasibi'nin talim ve terbiyesi altında bulunan, sırlarını bilen kişilerdir. Bunların sayısı 51 olup 17'si Şamlı, 7'si Iraklı ve diğer 17'si ise gizlidir. Ömer Uluçay, **Nusayrilik: İnanç Esasları-Tenasüh**, Karahan Yayınları, Adana 2003, s. 143; Hüseyin Türk, **Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik**, Kaknüs Yayınevi, İstanbul 2005, s. 44.

¹⁷ Uluçay, **Nusayrilik**, s. 143; Türk, **Anadolu'nun Gizli İnanıcı**, s. 44.

¹⁸ Friedman, **"al-Khasibi"**, s. 92.

Hız. Muhammed ve Hız. Ali hakkındaki yorum farklılıklarından dolayı biri Ali el-Haydariye nispetle *Haydariyye/Gaybiyye/Şemsiyye*, diğeri de Muhammed b. Yunus el-Kilazi'ye nispetle *Kilaziyye/Kameriyye* adında iki fırka ortaya çıkmıştır.¹⁹ Haydarilere göre güneş Ali'nin, ay da Selman-ı Farisi'nin mekânıdır. Haydarilerin Şemsiyye olarak da isimlendirilmelerinin nedeni Ali'nin mekânı olarak güneşi kabul ettikleri içindir. Kilaziler ise Ali'nin mekânının ay olduğunu savunan gruptur. Bu düşüncelerinden dolayı Kameriyye diye de adlandırılmışlardır.²⁰

Nusayriler, 11. yüzyılın sonları ve 13. yüzyılın başlarındaki Haçlı seferlerinden büyük zarar görmüşler, Eyyubi ve Memluk idaresinde yaşamışlar, 1516 Mercidabık savaşı sonrasında Suriye'nin fethedilmesiyle birlikte Osmanlı hâkimiyetine girmişlerdir.²¹ Nusayriler, Lazkiye'de buldukları dönem içerisinde Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın (ö. 1849) oğlu İbrahim Paşa'nın (ö. 1848) bölgedeki etnik dini grupları silahsızlandırma, zorunlu askerlik ve vergi politikası yüzünden ayaklanma başlatmışlardır. Ayaklanma ancak düzenli birliklerin olaya müdahalesi ile bastırılabilmiştir.²² I. Dünya Savaşı'nı müteakiben Suriye Fransızlar tarafından işgal edilmiş, Fransa'nın öncülüğünde 1922 yılında "*Aleviler Devleti*" adı altında kurulan birim 1939'da Lazkiye özerk bölgesi ilan edilmişse de 1942 yılında Suriye'ye katılmıştır.²³ Nusayrilik günümüzde özellikle Suriye, Lazkiye, Cebel-i Ensariye, Lübnan'ın kuzey kesimleri, Hatay, İskenderun, Adana, Mersin ve Tarsus bölgelerinde hayatiyetini sürdürmektedir. Türkiye'de yaşayan Nusayriler genellikle Nusayri adının yanı sıra Arap Alevileri, Nusayri-Aleviler, Fellah ve Arap Uşağı olarak isimlendirilmektedir.²⁴

3- Nusayrilik Bir Din midir?

Nusayrilik, inanç esasları bakımından senkretik bir yapı arz etmektedir. Bu özelliği Paganizm, İran merkezli dinlerin teolojileri, ilk dönem Hıristiyanlığı, Gnostisizm, İslam'ın özellikle Şii İsmaili yorumu gibi farklı inanç sistemlerini,

¹⁹ Massignon, "*Nusayriler*", s. 368.

²⁰ Türk, *Anadolunun Gizli İnanıcı*, s. 37-38; Frederick Walpole, *The Ansayrii (or Assassins) with Travels in the Further East in 1850-1851 including A Visit Nineveh*, Vol. III, London 1851, s. 334-335.

²¹ Ahmet Turan, *İslam Mezhepleri Tarihi: İslam'da Siyasal Düşüncenin Oluşumu*, Sidre Yayınları, Samsun 2000, s. 176. Yvette Talhamy, "*The Fetwas and the Nusayri/Alawi of Syria*", Middle Eastern Studies, vol. 46, no: 2, March 2010, ss. 175-194, s. 180-181; Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I-Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.137-138.

²² Sebatattin Samur, *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1995, s. 75-76.

²³ İlyas Üzüm, "*Nusayrilik*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, c. XXXIII, ss. 270-274, s. 272.

²⁴ Erdal Aksoy, "*Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları*", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, s. 54, yıl: 2010, ss. 199-212, s. 200-201.

kültleri, teolojik ve felsefi öğretileri bünyesinde barındırmasını sağlamıştır.²⁵ Böyle bir yapı arz etmesi, asıl sorumuza net bir cevap olmamakla birlikte temelde dört farklı yaklaşımın bulunduğunu ifade edebiliriz.

Birinci görüşe göre Nusayrilik, İslam dini içerisinde değerlendirilmesi gereken bir mezheptir. Bu yaklaşımın savunucularının dayandıkları delillerden birincisi Nusayrilerin inanç ve öğretilerini yorumlarken İslam dininin temel kaynağı Kur'an'ı referans almalarıdır. İkinci delil ise Nusayrilerin kendilerini İslam dairesi içerisinde ve onun bir parçası olarak kabul etmeleridir.²⁶ Hasibi'ye tabi olanlar herhangi bir şekilde inançsız değil, hakiki anlamda Müslüman olduklarını beyan etmek üzere kendilerini muvahhidler veya tevhid ehli olarak isimlendirmişlerdir. Nitekim Üzüm'e göre Nusayriler "*Gerek Kur'ân'dan sonra kutsal ve önemli saydıkları kitaplarında ve gerekse çağdaş söylemlerinde, "Allah katında din İslam'dır" (Al-i İmran 3/19) âyetine yer vererek kendilerini haklı bir şekilde 'Müslüman' olarak tanımlamışlardır.*"²⁷ Bir diğer yoruma göre Nusayrilik tarihsel gelişim süreci de onun İslamî yapı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü Nusayrilik ilk dönem İslam mezheplerinin ortaya çıkışına denk bir zaman diliminde varlık kazanmış ve zaman içerisinde de onlarla uyumlu bir şekilde ilerleme göstermiştir.²⁸ Dolayısıyla onlar İslam topraklarında doğan, kendi anlayış ekseninde İslamî düşünceyi yorumlayan Batınî içerikli²⁹ bir İslamî mezheptir.³⁰ Çünkü onlar, "Kur'an'a saygı göstermekle birlikte inanç ve ibadet anlayışlarını, her mezhep mensubu gibi kendi kabul ve geleneklerine göre biçimlendirmiş, ayetleri 'Bâtını' olarak ve diğer mezheplerce kabul edilen geleneksel dil ve yorum kurallarıyla bağdaşmayan biçimde tevil etmişlerdir."³¹ Aslan'da Nusayrilerin İslami çizgi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğine şu sözleri ile işaret etmektedir: "*Günümüzde fellahların dinsel örgütlenme biçimi olan Nusayrilik'ten maksat, Arap soyundan geldiklerine inanan, Mersin, Tarsus, Adana, İskenderun, Antakya bölgesinde yaşayan ve aynı şekilde Suriye, Lübnan ve başka coğrafyalarla bağları*

²⁵ Heinz Halm, "*Nusayriyya*", Encyclopedia of Nusayriyya, New Edition, Leiden 1995, c. VIII, s. 145-146.

²⁶ Ömer Uluçay, **Arap Aleviliği: Nusayrilik (Araştırma-İnceleme)**, Hakan Ofset, Adana 1996, s. 17; Raşit Batur, **Nusayrilik'in Teşekkülü ve İnanç Sistemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü.S.B.E., İstanbul 2002, s. 14; Sertel, **Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler**, s. 181.

²⁷ Üzüm, "*Nusayrilik*", s. 272.

²⁸ M. Hanefi Palabıyık, "**Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik**", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, 2010, sayı 54, s. 22, ss. 19-48.

²⁹ Eş'ari, **Makalatu'l-İslamiyyin**, s. 46; Şehristani Muhammed b. Abdül-Kerim, **el-Milel ve'n-Nihal (Dinler ve Mezhepler Tarihi)**, çev: Muharrem Tan, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s. 172; Avni İlhan, "**Batıniyye**", DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 190-194, s. 191; Nasreddin Eskioçak, **Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayri İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri (Röportaj)**, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 442; Türk, **Anadolu'nun Gizli İnanıcı**, s. 8.

³⁰ Cahit Aslan, **Fellahların Sosyolojisi, Arapuşakları, Nusayriler, Hasibiler, Kilaziler, Haydariler, Arap Alevileri**, Karahan Yayınları, Adana 2005, s. 63.

³¹ Üzüm, "*Nusayrilik*", s. 272.

bulunan bir grup insanın İslâmi inançlarıdır."³² Osmanlı Devleti'nin cizye almamak, askerlik hizmeti yaptırmak gibi gayr-i Müslimlere uyguladığı politikayı Nusayrilere uygulamaması da Osmanlı nezdinde onların İslam merkezli bir inanç grubu olarak telakki edildiğini göstermektedir.³³ Başbakanlık arşivleri arasında yer alan Nusayriler I isimli raporda da Nusayrilerin Şii kökenli İslamî bir fırka olduğu bilgisine yer verilmiştir.³⁴ 1921-38 yılları arasında Kudüs Baş Müftülüğü yapan ve Arap milliyetçisi olarak tanınan M. Emin el-Hüseyni de Batılı işgalciler karşısında Suriye halkını birleştirmek amacıyla Suriye Nusayrilerinin Müslüman olarak tanınmalarına dair fetva yayımlamıştır.³⁵ Ancak bu fetvanın politik olduğu ve dini açıdan gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir.

İkinci görüşe göre ise Nusayrilik, Hz. Ali ve imamlara ilahlık, yaratıcıya ise teşbih ve tecsim atfeden aşırı Şii gruplar içerisinde değerlendirilmektedir. Nitekim Şehristani (ö. 548/1153) Nusayriliğin Gulat-ı Şia'nın bir parçası olduğunu belirtmektedir.³⁶ Onun böyle düşünmesi, Nusayriliği, Müslümanlıktan neşet etmekle birlikte küfre düşerek İslam çizgisi dışına çıkan bir mezhep olarak kabul ettiği anlamına gelmektedir. Bundan öte Şii olmayan birçok araştırmacı Nusayrileri; Dürzîler ve Karmatilerle birlikte Şii anlayışın bir parçası sayarken, Şii kitlenin en önemli parçası olan İsna Aşeriyye kolunun entelektüelleri ise onları, Gulat Şia'dan kabul ederek geleneksel Şii bakış açısından uzak olduğunu düşünmektedirler.³⁷ Bununla birlikte Friedman Nusayrileri 19. Yüzyılın sonunda Şia'nın ana görüşünden ayrılan Müslüman Şii bir mezhep olarak tanımlamıştır. Nitekim o, Bar-Asher ve Kofsky'nin "*Nusayri-Alevi Dini*" tanımlamasına karşı "*Nusayri-Alevi Mezhebi*" ifadesini tercih etmiş, böyle bir çalışma yapmasının genelde İslam mezhepleri, özelde ise Şiiliği değerlendirmek olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Nusayrilik Şii bir fırka olmaktadır.³⁸ Ayrıca Friedman'ın kanaatine göre Nusayri mistisizminin İslam toplumunun pek çoğu tarafından yanlış anlaşıldığından hareketle başta Hz. Ali olmak üzere Tanrı'nın imamlara hulul etmesi düşüncesini benimseyen Gulat-ı Şia olarak nitelendirilmelerini de

³² Aslan, **Fellahların Sosyolojisi**, s. 33.

³³ İlber Ortaylı, "**Alevilik, Nuayrilik ve Bab-ı Âli**", Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler içinde, İrene Melikof, İlber Ortaylı, Hakan Yavu, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, ss. 35-46, s. 40.

³⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Numara: 490.01.584.17.02

³⁵ Pınar Arıkan, "**Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran**", Ortadoğu Analiz, Temmuz 2012, c. 4, sayı. 43, s. 19.

³⁶ Şehristani, Muhammed b. Abdulkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, tahkik: Muhammed Kilani, Daru'l-Marife, Beyrut yy, c. 1, s. 188.

³⁷ K. Philip Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, c. 2, s. 693.

³⁸ Yaron Friedman, **The Nusayri-Alawis: An Introduction to The Religion, History and Idnetity of the Leading Minority in Syria**, Brill 2010, s. 1; Saffet Sarıkaya, "**Türklerin İslamlaşma Süreçlerinde Mezheplerin ve Tarikatların Yeri**", Yeni Türkiye Dergisi, Türkler, İstanbul 2002, ss. 1-20, s. 14-15; Ayşe Atıcı Arayancan, "**Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizari İsmailileri ve Nusayrilik**", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, yıl: 2010, sayı 54, ss. 183-198, s. 184.

kabul etmemektedir. Çünkü onun açısından Gulat'ın ulûhiyet kavramı yanlış anlaşıldığından İslam âlimleri tarafından sapkınlıkla suçlanmışlardır.³⁹

Üçüncü görüş, Nusayrileri İslam dini dışında değerlendirmektedir. Bu bakış açısını benimseyen Bağdadi *el-Fark'*ta onların hiçbir şekilde İslam ile ilgilerinin bulunmadığını belirtmektedir.⁴⁰ İbn Teymiyye ise hem Nusayrilerin hem de Karmatilerin Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer puta tapanlardan daha inançsız olduğunu dile getirmiştir.⁴¹ Cevdet Paşa, Lübnan Dağı sakinleri olarak tanımladığı Nusayrilerin batını duruşları ve dinlerini gizlemeleri bakımından Dürzilere benzediğini, zinayı mübah saymaları yönünden ise Dürziler'den ayrıldığını, onların kötülük ve inançlarından Allah'a sığınılması gerektiğini, hakikatte İslam dini ile alakaları bulunmamakla birlikte takiyyeci bir tavır içerisinde İslam dini içerisindeymiş gibi göründüklerini dile getirmiştir.⁴² Nusayrilerin sadece dini değil, siyasal alanda da takiyyeci bir tavır içerisinde buldukları dile getirilmektedir. Nitekim onların siyasal sahada Marksist, Pan-Arap milliyetçisi ve Suriyelilik, yani Sosyal Milliyetçi Parti sempatzanı gibi duruşlar sergilediği ifade edilmiştir.⁴³

Dördüncü iddiaya göre ise Nusayrilik teolojik arka planında Hıristiyanlıkla son derece önemli benzerlikler arz etmekte olup Hıristiyan orijinli bir dindir.⁴⁴ Nusayri kelimesinin etimolojisi yakından incelendiğinde hakaret anlamına gelen Nasrani (Hıristiyan) kelimesinin ism-i tasğiri olup Hıristiyanlık demektir.⁴⁵ Palabıyık bu iddianın aslında dini bir azınlığın istismarı ve Batıların menfaatleri doğrultusunda hizmet etmelerini sağlama çabası olduğunu belirtmektedir.⁴⁶ Springett'e göre Nusayrilerin Hıristiyan kökenli oluşlarının temelinde Haçlı Seferleri yer almaktadır. Nusayri topluluğun atası bu seferler esnasında Suriye'ye gelen Hıristiyanlardır.⁴⁷

³⁹ Friedman, **The Nusayri-Alawis**, s. 5.

⁴⁰ Abdu'l-Kahir el-Bağdadi, **el-Fark beynel-Firak**, Daru'l Afak el-Cedide, Beyrut 1987, p. 220.

⁴¹ Yaron Friedman, **"İbn Taymiyya's Fatava against the Nusayri Alawi Sect"**, Der Islam, Volume 82, Issue 2, 2005, pp. 349-363. s. 356.

⁴² Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, İstanbul 1309/1892, c. 1, s. 332-334.

⁴³ Kais Firro, **"Nusayriğin Milliyetçilik ve Milli Devlete Adaptasyonu"**, Tarihi Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Sempozyumu Bildirileri, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, s. 212; Erdal Aksoy, **"Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları"**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, yıl: 2010, sayı: 54, s. 203

⁴⁴ Teolojik açıdan Hıristiyanlığa benzerliği hususunda ileri sürülen iddiaları Mana-İsim ve Bab üçlemesinin teslise, dini törenlerde içilen özel suyun şaraba benzetilmesi şeklinde ifade etmek mümkündür. Bkz: Bernard H. Springett, **Secret Sects of Syria and the Lebanon**, George Allen & Unwin Ltd, London 1922, s. 166; Samuel Lyde, **Asian Mystery: Illustrated in the History, Religion and Present State of the Ansareeh or Nusairis of Syria**, Spottiswoode and Co, London 1860, s. 155-158.

⁴⁵ Massignon, **"Nusayriler"**, s. 365.

⁴⁶ M. Hanefi Palabıyık, **"Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik"**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, yıl: 2010, sayı: 54, ss. 19-48, s. 26.

⁴⁷ Springett, **Secret Sects**, s. 118-119.

Son olarak da Bar-Asher ve Kofsky, Nusayrilik ile ilgili olarak yazdıkları kitaplarının adını Nusayri-Alevi Dini “*the Nusayri&Alawi Religion*” koymak ve eserin içerisinde sürekli Nusayri dini “*Nusayri religion*” ifadesine yer vermek suretiyle onun bir din olduğunu vurgulamışlardır.⁴⁸

4- Nusayriliği Çalışmanın Problematik Yönü

Nusayri teolojisini analiz etmenin en önemli sorunlarından biri sistemin aslı itibari ile sözlü kültüre dayanması, dolayısıyla da hangi kaynağa müracaat edileceğinin, kime, ne şekilde atıfta bulunulacağına bilinmemesidir. Bununla birlikte belirli bir Nusayri topluluğun kabul ettiği bir hususun diğer bir grup tarafından kabul edilmemesi veya reddedilmesi meselenin objektif bir şekilde araştırılmasını da zorlaştırmaktadır.⁴⁹ Nusayri inanç önderlerinden kabul edilen Nasrettin Eskiocak ile yapılan bir görüşmede söyledikleri, bu hususun örneklerinden biridir. Nitekim o, kendilerinin Nusayri değil Alevi olduklarını, Muhammed b. Nusayr'a değil, Hasan el-Askeri'ye tabi olduklarını şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Muhammed b. Nusayr Ehl-i Beyt'in onbirinci imamı Hasan el-Askeri'nin yanında hizmetçi olan bir kimsedir. Ben Hasan el-Askeri'yi Hz. Muhammed'in torunu olarak kabul ediyorum. O, Ehl-i Beyt'in bir ferdidir. Ehl-i Beyt'in meziyeti ne ise o da aynı onun kadardır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den sonra en çok sevdiğim şahıs odur. Ben hizmetçiyle adlandırılmam, ben Askeri'yim, ben Caferi'yim.*”⁵⁰

Mezhebin gizlilik esası, konuya ilişkin ortaya çıkan diğer önemli bir husustur. Nusayriliğe giriş ritüelinin herkese açık olmayan özel bir ortamda yapılması ve ayinin içeriği hakkında tatmin edici bir bilgi sunulmaması da bu bağlamda değerlendirilmesi gereken hususlardandır.⁵¹ Üçüncü zorluk ise geniş ve bağımsız yorum salahiyetine sahip şeyhlik sistemi temelinde Nusayriliğin yapılandırılmasıdır. Özellikle sözlü kültürün ve bağlayıcı bir yazılı kaynağının bulunmaması nedeniyle her bir şeyhin Nusayri inanç ve öğretilerine yaklaşım tarzı ve yorumlama biçimi de doğal olarak farklılık arz ederek Nusayrilik hakkında kesin bir sonuca ulaşmayı engellemektedir.⁵² Nitekim Nusayriler açısından kutsal eser olarak telakki edilen *Kitabu'l-Mecmu'*da şehadet, manasim-bab üçlemesi ile ilgili ifadelerin, takiyye yapıyor olma ihtimalleri bulunmakla birlikte Türkiye'de bulunan Şerafettin Serin, Mehmet Mullaoglu gibi Nusayri inanç önderleri tarafından kabul edilmemesi, bu duruma örnek olarak

⁴⁸ Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 1-2.

⁴⁹ Ergin Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler (Arap Alevileri)*, Ütopya Yayınları, Ankara 2005, s. 16-17.

⁵⁰ Ayhan Aydın, “*Nusayri İnanç ve Toplum Önderlerinden Nasrettin Eskiocak'la Söyleşi*”, Kırkbudak Dergisi, yıl: 2006, sayı: 8, ss. 24-47, s. 29.

⁵¹ Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler*, s. 16-17.

⁵² Aslan, *Fellahların Sosyolojisi*, s. 108-110.

zikredilebilir.⁵³ Böylesi problematik bir inanç sistemi içerisinde, üzerinde çalıştığımız *Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye* isimli eserin Nusayriliğin inanç ve ibadet esaslarını daha yakından tanıma imkânı vereceği düşünülmektedir.

5- Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Hakkında Bilgi

Sayfa | 40

19. yüzyıldan itibaren Batının Ortadoğu'ya olan ilgisinin artması ve nihai olarak da 1. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Suriye başta olmak üzere bölge ülkelerinin işgali siyasilerin, müsteşriklerin ve misyonerlerin de bölgeye gitmeleri ve bir takım akademik çalışmalar yapmalarını beraberinde getirmiştir. *Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye* isimli çalışma da bu süreçte elde edilen eserler arasında yer almaktadır. Nitekim eserin el yazma nüshası 1840'lı yıllarda Suriye'de Prusyalı başkonsolosun yardımcısı ve rehberi olarak görev yapan Joseph Catafago tarafından elde edilmiştir.⁵⁴ Bu nüshanın özet şeklini Bedevi'nin Mezahibu'l-İslamiyyin isimli eserinde "*Ta'limu'n-Nusayriyye*" başlığı altında bulmak mümkündür.⁵⁵

Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-Nusayriyye Hasibi'nin eğitim-öğretimine dayalı olarak hazırlanan 101 soru ve cevaptan oluşmaktadır. Nusayri inanç ve ibadet esaslarına dair geniş bir bilgiyi içermektedir. Eserde yer alan konular, Ali'nin ilahi doğası, O'nun farklı devirlerde görünüşü ve gizlenişi, teslis (Mana, İsim ve Bab), Mana, İsim, Bab ve Bab'ın yetimlerinin farklı zaman dilimlerindeki isimleri, Mana'nın değişik dillerde ve uluslarda nasıl adlandırıldığı, Ali'nin ailesi (annesi, erkek ve kız kardeşleri) ve mezarının yeri, insanlıktan önce dünyada var olan uluslar, alemler, alemlerin aşamaları, aşamalarının dereceleri ve isimleri, peygamberler, kitaplar, İsa'nın çarmıha gerilmesi meselesi, nevruz ve Gadir-i Hum ile dini pratikler hakkındadır.⁵⁶ Eserin bu şekildeki kategorik yapılandırılması, araştırmamızda temel alınacak olup, Nusayri inancının teolojik yapısı bu çerçevede ele alınacaktır.

A- NUSAYRİ TEOLOJİSİ

1. Ulûhiyet

Nusayrilikte en önemli inanç esası, tanrının, tarihsel süreçte bir takım önemli kişilere hulul etmesini konu edinen ulûhiyet anlayışıdır. Bu yedi zaman diliminde gerçekleşmektedir ve en son zaman dilimi olan Muhammedî periyotta tanrı Ali'ye hulul etmiştir. Bu bakış açısı doğrultusunda *Kitabu Ta'limi Diyaneti'n-*

⁵³ İnan Keser, **Kent, Cemaat, Etnisite, Adan ve Adana Nusayrileri Örneğinde Kamusalılık**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s. 143; Uluçay, **Arap Aleviliği**, s. 220; Tavil, **Arap Alevileri Tarihi**, s. 153-154; Reyhani, **Gölgesiz Işıklar-II**, s. 46.

⁵⁴ Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 163.

⁵⁵ Abdurrahman Bedevi, **Mezahibu'l-İslamiyyin**, Daru'l-İlmi'l-Melayin, Beyrut 1973, c. 2, ss. 474-487.

⁵⁶ Bkz: Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 169-221; Bedevi, **Mezahib**, c. 2, s. 474-487.

Nusayriyye'de, Ali b. Ebi Talib insanlığın yaratıcısı, kendisinden başka ilah olmayan, rahman ve rahim sıfatları ile muttasıf ve arıların prensi olarak takdim edilmektedir.⁵⁷ *Kitabu'l Mecmu'*un farklı yerlerinde de “*sen zahiri bakımından imam, batını olarak ise Tanrısın*”, “*Ali, gökyüzündeki gizli ilah, yeryüzünde imamdır*” vb. ifadeler Ali'nin zahirde imametini, batını açıdan ise uluhiyetini ifade etmek bakımından önemlidir.

Hız. Ali'nin arıların prensi olarak nitelendirilmesi de önemlidir. Çünkü Şii yorumuna göre arılar imamları temsil etmektedir. Buradaki arıların prensi tamlaması ile Ali b. Ebi Talib'in imamların prensi olduğuna işaret edilmektedir. Bu hususta kullandıkları delil de “*Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin.'*” mealindeki ayettir.⁵⁸ Konuya ilişkin bir başka tasvir de inananların çiçeklerden en iyisini toplamaları nedeniyle arılara benzetilmeleridir ve dolayısıyla Mevla olan Ali b. Ebi Talib arıların efendisi olarak adlandırılmıştır.⁵⁹

Eserde Ali b. Ebi Talib'in ilahlığının kanıtı olarak biri kendisine, diğeri de Hız. Muhammed'e ait olmak üzere iki söyleme dikkat çekilmiştir. Bu iddiaya göre Hız. Ali ilahlığını şu cümlelerle beyan etmiştir:

“Ben kıyametin bilgisine sahibim ve resuller beni işaret etti, benim birliğimi vaaz etti ve beni bilmeye davet etti. Evrenin bütün parçalarının isimlerini ben verdim, topraklarını açtım, dağlarını yerleştirdim, nehirlerini akıttım ve yer ürününü verdi. Karanlık yapan, güneşi doğduran ve ayı aydınlatan benim. Mahlûkatı ben yarattım ve rızkı ben bahşettim. İlahların ilahı ve insanların efendisiyim; Ben bilenlerin en üstünüyüm; ben demir bir şövalyeyim. Yaratıcı ve uyarıcıyım. Annesi Meryem'in rahmine İsa'yı ben attım ve elçileri gönderen ve peygamberleri peygamber yapan benim.”⁶⁰ Kıyametin ne zaman kopacağı, yağmurun ne vakit yağacağı, anne karnındaki bebeğin cinsiyetinin ne olacağı, insanın kaderi ve eceli gibi hususlar sadece ve sadece yaratıcının bildiği şeylerdir.⁶¹ Dolayısıyla Hız. Ali'ye dayandırılmaya çalışılan bu sözlerle Nusayri inancının onu, kendisine tanrının hulul ettiği kutsal bir varlık (tanrı) olarak kabul ettiklerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Hız. Muhammed'in söylediği farz edilen şu sözlerle de Ali'nin ulûhiyete sahip olduğu kuvvetle teyit edilmeye çalışılmaktadır:

“Biliniz ki sizi yüce ve övgüye layık olan Allah'a davet eder gibi Ali b. Ebi Talip'e davet ediyorum. Ali benim ve sizin efendinizdir. Nitekim siz benim

⁵⁷ Kitab-u Ta'lim Diyanen-Nusayriyye 1. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 200.

⁵⁸ Nahl 16/68.

⁵⁹ Kitab-u Ta'lim 50. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 211-212.

⁶⁰ Kitab-u Ta'lim 2. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 200-201.

⁶¹ Lokman 31/34.

tarafklararım arasından seçilenlersiniz. Size Meryem'in oğlu İsa'nın havarilerine "Allah'a giden yolda benim yardımcıları kimdir? demişti. Havariler de 'Biz Allah'ın yardımcılarıyız' demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir kesim inanmış, bir kesim de inkar etmişti. Nihayet biz inananları düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler."⁶² Onlar Allah'ın ve nakiblerinin şahitleridir. Ben (Muhammed) ve beni takip edenler sizi açık bir bakışla Ali'yi tanımaya davet ediyorum. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih eder, kemal sıfatlarla muttasıf kılabilirim. Ve ben müşriklerden değilim.⁶³ Sizi kendisinden bir emirle Ali'ye davet ediyorum. Şüpheye düşmekten sakının, peygamberliğim Ali'nin otoritesi altındadır. Çünkü Ali beni size peygamber olarak gönderendir ve kendi zatının nurundan yaratandır. O benim ve sizin rabbinizdir, benim ve sizin yaratıcınızdır. Dolayısıyla O'ndan korkun ve O'na itaat edin, birliğine inanın, O'nu yüceltin, O'nu takdis edin ve O'na kulluk edin. Çünkü O kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır."⁶⁴

*Kitabu'l-Mecmu'*da da yaratıcının Ali'ye hululü ve Ali'nin zahiren imamı, batini olarak da yaratıcıyı temsil ettiği el-Evvel adı verilen birinci surenin ilk bölümünde net bir şekilde ifade edilmiştir. Nitekim bu ve ikinci surede Ali'ye sığınılmakta, O'ndan yardım istenmekte, her şeyin Ali'den ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca kendisine ulühiyetinin ezeli oluşu, bütün yaratılmışların kaynağı, gizli ilah ve açık imam olduğu dile getirilmektedir. Üçüncü surede Ali'nin kadimliğinden, günahları bağışlama ve tövbeleri kabul etmenin O'na ait oluşundan bahsedilmiştir. On bir ve on ikinci surelerde ise bir, tek, samed, parçalanma ve bölünme kabul etmeyen, sayılamayan, doğurmamış ve doğrulmamış, yaratıcı, rızık veren ve efendi olarak takdim edilen Ali'nin insanların ilahı olarak tanınması, tesbih edilmesi ve yüceltilmesi istenmektedir.⁶⁵

Hız. Ali'ye ilahlık gibi bir vasfın atfedilmesi radikal bir Şii unsur olan Gulat-ı Şia içerisinde merkezi bir öneme sahiptir. Bu söylemde Ali b. Ebi Talib'in şahsında hem kudsiyet hem de insaniyet unsurlarının bir arada bulunduğu görülmektedir. Ali'nin ilahlığı hakkında ileri sürülen delillere dikkatle bakıldığında Şia'nın imametinin nas ve vasiyet üzere gerçekleştiğine dair kullandıkları delilin⁶⁶ süreç içerisinde daha farklı bir şekilde yorumlanarak

⁶² Saff 61/14.

⁶³ Bu söylemle de özellikle Yusuf 12/108 ayetine dikkat çekilmektedir. Nitekim ayette "De ki işte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."

⁶⁴ *Kitabu Ta'lim* 3. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 201.

⁶⁵ Bkz. Turan, "*Kitabu'l-Mecmu'*", ilgili sureler.

⁶⁶ Gadir Hum mevkiinde yaşandığı iddia edilen olaya göre Hız. Muhammed'e "Ey Peygamber sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirlere yol göstermez." *Maide* 5/67 ayeti inmiştir. Bu ayetten sonra Hız. Muhammed, Hız. Ali'nin elini havaya kaldırmış "Ali b. Ebi Talib benim kardeşim, vasim, halifem ve benden sonra imamdır. Ey insanlar Allah onu size veli ve imam olarak tayin etti.

Ali'nin ilahlaştırılmasında kullanıldığı görülmektedir. İşte bu batını yorumlama şekli, kökenleri antik zamanlara uzanan Yeni Eflatuncu düşünce biçimini çağrıştırmaktadır.⁶⁷

İlahın insana hulul ederek zamansal bir evrime tabi olması prensibi Nusayri düşüncede temel bir doktrindir. Burada Mana'nın⁶⁸ en üstün oluşuna dikkat çekmek için her bir zamanda iki kişiden daha küçük olanda gizlendiği belirtilmektedir. Mana yedi zaman diliminde tarihsel arkadaşıyla birlikte tanımlanmıştır. Mana'nın hicab'da gizlenmesi ve insan formunda görünüşü ise sadece kendisinin bildiği büyük bir sır olarak kalmaktadır. Nitekim eserde bu husus, "kalplerinin taşıdığı, gözlerinin gördüğü ve akıllarının algıladığı şey dışında onlar beni bilemezler" cümlesi ile dile getirilmiştir.⁶⁹

Mana'nın gizlenmesi ve insan suretinde görünmesi sürecini şu şekilde ifade etmek mümkündür: Birincisinde Tanrı, Âdem'de gizlenmiş ve o zaman diliminde Hâbil olarak adlandırılmıştır, Bab ise Cebrail'dir. İkincisinde Nuh'ta gizlenmiş ve Şit olarak adlandırılmıştır, Bab'da Yayıl b. Fatin'dir. Üçüncüsünde Yakup'ta gizlenmiş ve Yusuf olarak adlandırılmıştır, Bab Ham b. Kuş'tur. Dördüncüsünde Musa'da gizlenmiş ve Yuşa olarak adlandırılmıştır, Bab ise Dan b. Aşbavut'tur. Beşincisinde Süleyman'da gizlenmiş ve Asif olarak adlandırılmıştır, Bab'ın adı Abdullah b. Sem'an'dır. Altıncısında İsa'da gizlenmiş ve Şeman olarak adlandırılmıştır, Bab'da Ruzbih b. Satr el-E'imme'dir. Yedinci zamanda ise Mana Ali'de görünmektedir ve Muhammed'in aracılığıyla algılanmaktadır, Bab'da Selman-ı Farisi'dir. Bu Mana'nın kendi isteğine dayalı bir durumdur. Mana yok olmak istediğinde, kendisini temsil eden kişinin ölümünü sağlamaktadır. Bununla birlikte Mana'nın gizlendiği tarihi kimlik insanların bilinçlerinde saklıdır.⁷⁰

Mana'nın yedi zaman diliminde insan suretine görünümü bir yandan hululün diğer yandan da antropomorfizmin benimsendiğinin açık bir göstergesidir. En son zaman dilimi olan Muhammedî periyotta Ali'nin Mana oluşunun bilinmesi, diğer zaman dilimlerinde de bilineceği anlamına gelmektedir.

Ona itaat etmeyi herkese farz kıldı. Ona muhalefet eden melun olacak, saygı gösteren ise merhamete erecektir. Dinleyiniz ve itaat ediniz. Allah mevlanız, Ali ise imamınızdır. İmamet ondan sonra onun soyundan kıyamete kadar devam edecektir." "ifadelerini kullandığı rivayet edilmektedir. Geniş bilgi için bkz: Cemal Sofuoğlu, "*Gadir-i Hum Meselesi*", A. Ü. İ. F. D., c. 26, ss. 461-470.

⁶⁷ İra M. Lapidus, *İslam Toplulukları Tarihi: Hazreti Muhammed'den 19. Yüzyıla*, çev: Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, c. 1, s. 239. Yeni Eflatunculuk için bkz: Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev: Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 215-216; Farid Daftary, *İsmaililer: Tarih ve Öğretileri*, Doruk Yayınları, Ankara 2002, s. 355-365.

⁶⁸ Mana, Nusayri inancına göre her yerde hazır ve nazır olan genelde Tanrı'yı, özelde ise yedinci zaman diliminde tarihsel arkadaşı Hz. Ali'yi temsil etmektedir.

⁶⁹ Kitab-u Ta'lim 6. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 202.

⁷⁰ Kitab-u Ta'lim 4. ve 5. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 201-202.

Acaba Hz. Ali yedinci gizlenişten sonra tekrar kendisini gizleyecek ve gösterecek midir? Nusayri inancında yedinci gizlenişten sonra herhangi bir gizlenme söz konusu değildir. Çünkü Ali b. Ebi Talib zamanının sonunda kendisini gizlemeksizin gösterecek, Mü'minlerin ruhlarını kan ve etten müteşekkil bedenlerinin bulunduğu kabirlerinden kurtaracak ve onları sonsuz nurların içine yerleştirecektir.⁷¹

Hz. Ali'nin yedi zaman diliminde gizlenmesi ve insan formunda görünüşü Mana, İsim ve Bab üçlemesi ile formüle edilmiştir. Mana Bab'a girmiş ve İsim'de gizlenmiştir. Bunlar biri diğerinden ayrı olmayan ve İsim'e bitişik üç olup "rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla" ifadesinde olduğu gibi Bir'i temsil etmektedir ve bu "Bir" oluş Mevla'nın ulûhiyetini simgelemektedir. Burada Allah lafzı Mana'ya (Ali), "Rahman ve Rahim" kelimeleri ise İsim (Muhammed) ve Bab'a (Selman-ı Farisi) delalet etmektedir.⁷² Mana, İsm ve Bab, ayn, mim ve sin ile sembolize edilmiştir. İsim (Muhammed) doğrudan Ali'nin kendi nurundan yaratılmış, Muhammed'de Mana'nın emri doğrultusunda Selman'ı, Selman'da beş şerefli yetimi⁷³ yaratmıştır. Mana, İsm ve Bab ile ilgili bu bakış açısının *Kitabu'l-Mecmu*'nun dördüncü suresi ile başlayıp on dördüncü sureye kadar ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.⁷⁴ Türkiye'deki Nusayri inanç önderleri, şehadet anlayışında olduğu gibi buradaki tanımlamayı da reddetmişler, böyle bir inanca sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.⁷⁵

Yukarıdaki açıklamalardan Nusayrilik'te Hıristiyanlıktan farklı bir yorumlama ile teslis bulunduğu ve teslisin temsilcileri arasında hiyerarşik bir yapı olduğu görülmektedir. Mana'ya delalet eden Allah, Ali ile özdeşleşmiştir ve

⁷¹ Kitabu Ta'lim 7. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 202.

⁷² Kitabu Ta'lim 8. Ve 9. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 202. Eserin 14-44 arasındaki cevapları ile 49. cevabında ayrıntılı bir şekilde Mana, İsim ve Bab ile ilişkili olduğu belirtilen isimlere yer verilmiştir. Mana ve İsim'e ait olan adların sembolik, zatî ve sıfatî olmak üzere üçe taksim olduğu görülmektedir. Bunlardan sembolik olan Mana olup, zatî olan ise İsim'dir. Sıfatî isimler ise İsim'in kendisiyle adlandırıldığı şeylerdir. Bunlar özellikle *er-rahman*, *er-rahim*, *el-bari* kelimelerindeki gibi Mana'ya aittir. Ayrıca eserde *İsim*'in dilin ortak kullanımındaki adlarından, dokuz zatî adından ve gölgeler dünyasındaki isimlerinden de bahsedilmektedir. Aynı şekilde İsim'in İbrahimî, Musevî ve Muhammedî olmak üzere üç zaman diliminde isimlerinin bulunduğu da belirtilmiştir. Bu isimler için bkz: Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 203-211.

⁷³ Yetim, eşsiz ve tek olan örnek sahabeye verilen isimdir. Ali Duran Gülçiçek, "Nusayri Aleviler", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı 34, yıl 2005, ss. 269-281, s. 271. *Kitabu'l Mecmu*'da Bab'ın birinci görünüşteki yetimlerinin görevlerinin şu şekilde ifade edildiği görülmektedir: Mikdad b. Amr b. Osman b. El-Esved el-Kindi: Gök gürlemesi, yıldızlar ve yer sarsıntısının yaratıcısıdır. Ebu Zer Cundeb b. Cenade b. Sükn el-Gifari: Hareketli ve hareketsiz yıldızların devinimlerini düzenlemekle görevli yetimdir. Abdullah b. Revaha el-Ensari: Görevi rüzgârın esmesini sağlamak ve insanların ruhlarını almaktır. Osman b. Mazun en-Necaşi el-Hilali: Cisimlerin sıcaklığı ve insanların hastalıklarıyla ilgilenmekle görevlidir. Kanber b. Kadan ed-Devsî: Ruhların yeniden bedene iadesinden sorumludur. Bu yetimlerden ilk dördü sahabe, beşincisi ise Hz. Ali'nin hizmetçisidir. Turan, "Kitabu'l-Mecmu", s. 12; Massignon, "Nusayriler", s. 367; Springett, **Secret Sects**, s. 142.

⁷⁴ Bkz: Turan, "Kitabu'l-Mecmu", s. 10-17.

⁷⁵ Bkz: Üzüm, "Türkiye'de Alevi/Nusayri Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım", s. 184-185.

en üstündür. İsim'i temsil eden Muhammed ve Bab'ı simgeleyen Selman ise daha aşağı seviyede yer almaktadır. İsim, Mana'nın varlığının ve yüceliğinin delili ve batını bilginin kaynağı olmaktadır. Bununla birlikte orijin olarak aynı nura dayandıklarından *Bir*'i temsil etmektedirler. Selman-ı Farisi'yi simgeleyen Bab'a gelince, Nusayrilik'te dinin en temel kurumları arasındadır. Bab anlayışı "*Ben ilim şehriyim, Ali ise kapısıdır*"⁷⁶ hadisini referans almak suretiyle Şii düşüncede imam ile Şii inancına mensup bireyler arasında irtibatı sağlayacak ve imamın manevi nurunu yansıtacak *Kâmil Bir Şii* düşüncesine dayanmaktadır. Bab ilk dönem Şii gruplarda imamın en kıdemli öğrencileri için kullanırken zaman içerisinde manevi olarak imam ile görüşen, onun hem sözlü hem de yazılı emir ve yasaklarını Şii düşünceyi benimseyenlere ileten bir vasıta, Şiilerle imam arasında bağlantı kuran kişi anlamında kullanılmıştır. Daha sonraki süreçte ise sadece on ikinci imam ile Şiiler arasında bağlantı kuran dört sefir (*Süferai- Erbaa veya Nüvvab-ı Erbaa*) merkezli bir yapıya bürünerek beklenen gizli imama açılan kapı olarak telakki edilmiştir.⁷⁷ Yukarı da görüldüğü üzere Nusayri düşüncede Bab, kozmik düzenin sağlayıcısı olan Yetimlerin de yaratıcısı olarak sunulmuştur.

Bu başlık altında son olarak Hz. Ali'nin zahiri ailesi ve mezarı da bahis konusu edilmiştir. Annesinin Esed b. Haşim b. Abdu Menaf'ın kızı Fatıma, kardeşlerinin Hamza, Cafer, Talip ve Akıl, çocuklarının Hasan, Hüseyin ve iki kızı Zeynep ve Ümmügülüm olduğu ve türbesinin de Kufe'nin batısında Dekvet al-Beyda'da bulunduğu belirtilmektedir.⁷⁸ Hz. Ali'nin Fatıma'dan olan çocukları arasında Muhsin'in ve Hz. Fatıma'dan olmayan çocuklarının zikredilmemesi dikkate şayandır.

2. İman-Küfür Sınırı

Kitabu Ta'lim'de iman ve küfür arasındaki en önemli sınır müminlerin emiri olarak takdim edilen *Mevla*'nın ilahlığının kabulü veya reddine dayanmaktadır. "*Mevla*" kavramı koruyan, gözeten, yöneten ve destek veren manalarında Hz. Ali için kullanılmıştır. Böyle bir kullanımla Ali'nin dünyevi bakımdan dini ve siyasi liderliğine vurgu yapan zahiri yönünden ziyade, ulûhiyeti temsil eden batını yönüne dikkat çekilmektedir. Bunu inkâr eden kâfir olarak kabul edilip bütün devir ve zamanlarda sürekli acı çekecektir. Buna inananlar ise tevhid ehlidir ve benimsedikleri inanç sırların sırrı, iyilerin akidesidir. Müminler bütün zamanlarda Ali'nin Ayn'ı, Muhammed'in Mim'i ve Salsal'ın (Selman) Sin'i olan "*Ayn*", "*Mim*" ve "*Sin*" ile donatılmışlardır.⁷⁹ Nusayri inanç sisteminde Ali-

⁷⁶ Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr eş-Şafii es-Suyuti, *Camii'l-Ehadis li'l-Camii's-Sağır ve Zevaidihi ve'l-Camii'l-Kebir*, Matbaatu Hattab, Medine t.y., c. 1, s. 415; Şihabu'd-din Ahmed b. Ali b. Hacer Askalani, *Tehzibu't-Tehzib*, y.y., Haydarabad 1968, c. 6, s. 320.

⁷⁷ Palabıyık, "*Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik*", s. 23-24.

⁷⁸ *Kitabu Ta'lim* 45 ve 48. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 211.

⁷⁹ *Kitabu Ta'lim* 74. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 216.

Muhammed-Selman birbirini tamamlayan unsurlardır. Ayn *Mana*'yı, mim *İsim*'i ve sin de *Bab*'ı temsil etmektedir. İnanç ve inançsızlığın en önemli unsuru mana olduğundan Nusayriler arasında "*Bab'a doğru yönelirim, İsim önünde eğilirim ve Mana'ya taparım*" sözü meşhurdur.⁸⁰

Hasibi tarafından kaleme alınan *Kitabu'l-Mecmu*'da Nusayri olabilmek için biri inançla diğeri de kimlikle alakalı olmak üzere iki şehadetten bahsedilmektedir. İlkini şu şekilde ifade etmek mümkündür: "*Ben şehadet ederim ki Ali b. Ebi Talip'ten başka ilah yoktur, övülmüş Muhammed'den başka hicap yoktur, kendisine yönelinen Selman-ı Farisi'den başka bab yoktur. Meleklerimizin en büyüğü beş eytamdır.*"⁸¹ İkincisi ise şöyledir: "*Ben Nusayri dininden, Cundubi görüşünden, Cünbulani tarikatından, Hasibi mezhebinden, Cilli inancından, Meymuni fikhından olduğuma şehadet ederim*"⁸² Buna göre, birinci tanımlama Nusayri akidesine, ikincisi ise Nusayri kimliğine vurgu yapmakta ve mahiyetlerini ortaya koymaktadır

Bir araştırmacı Türkiye'deki Nusayri önderlerinden hiçbirinin eserlerinde Ali'nin ilahlığına şehadet gibi bir ifadenin yer almadığını belirtmektedir.⁸³ Bununla birlikte böyle bir değerlendirmeye aşağıdaki gibi bir eleştiri getirmek mümkündür:

Her şeyden önce takiiyeyi inançlarının temel bir öğretisi yapan Nusayrilerden açıkça bunu kabul ettiklerini ifade etmeleri beklenmemelidir. Bundan başka, içinde yaşadıkları toplumun farklı inançları ister istemez onları da etkilediği hususunu akıldan çıkarmamak gerekir. Bununla birlikte Nusayriler açısından kutsal olarak telakki edilen söz konusu risalede yer alan ifadeler açık bir şekilde şehadetin en önemli şartının Ali'nin ilah olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Eserde Tevhid Ehlinin imanının sırrı; iyi ve kötünün, nur ve zulmetin, su ve ateşin, et ve kanın, yiyecek ve içeceğin, ölüm ve hayatın, sıcak ve soğğun, Nevruz ve Mihrican'ın sırrı olarak açıklanmıştır. Bu sır Allah'ın gerçek bilgisini oluşturmaktadır. Ayrıca bu sırrın özelliği olarak eserde şu ifadelere yer verilmiştir:

"Bu sır yüce bir sırdır, büyük bir hitaptır, yüce bir bilgidir, onun büyük haşmet ve yüceliğinden dolayı dağların dahi tahammül edemediği büyük bir tehdittir. Onu koruyan, onu takip eden ve onu yücelteni iyileştiren bir ilaçtır. Hak etmeyene onu açığa çıkaran ve yayan birine ölümcül bir zehirdir. O Mevla'nın

⁸⁰ Ali Duran Gülçiçek, "*Nusayri Aleviler*", Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı 34, yıl 2005, ss. 269-281, s. 272.

⁸¹ Turan, *Kitabu'l Mecmu*, s. 15.

⁸² Turan, *Kitabu'l Mecmu*, s. 16.

⁸³ Üzüm, "*Türkiye'de Alevi Nusayri İnanç Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım*", s. 182-184.

nurda gizlenmesinin sırrıdır. Bu sırta vakıf olduktan sonra şüpheye düşen bir kimse şeytanın kardeşleri olan “müsrifler” arasında yer alacak, ruh göçünü hak edecek, alt ve düşük bedende var olacaktır. Tanrı ona demirin yanma acısını ve büyük acı veren donma acısını tattıracaktır.”⁸⁴ Nusayri inancını tam manasıyla hayatına yansıtanlar ise sürekli mutluluk ve sonsuz yaşam elde edecekleri büyük nurani âleme gidecekler ve yıldızlar ona nur elbiselerini giyeceklerdir.”⁸⁵

3. Kozmoloji

Nusayri düşüncede kozmik düzen Hz. Ali'nin kendi nurundan Muhammed'i, Muhammed'in Selman'ı ve onun da Yetimler'i yaratmasıyla gerçekleşmiştir. Nitekim Mana, İsim'i kendi birliğinin nurundan yaratmış, maneviyatının cevherinden şekillenen bir nur yapmıştır. Sükûn konumundan hareketli hale geçirmiş, kendi ismini vermiş, yaratan gücü, konuşan dili yaparak büyük emriyle kadîm sebep yapmıştır. Onu, varoluşun ekseni ve Tanrı'nın emriyle ibadet yönü kılmıştır. Mana'nın “sebeplerin müsebbibi ve Bab'ların mübevvihi ol” emriyle İsim, Bab'ı, üst (ulvi) ve alt (süfli) dünyaları yaratmıştır.⁸⁶

Eserde spesifik olarak özellikle nurların nuru ve ruhani olarak tanımlanan büyük nurani alem/gökyüzü ve beşeri ve cismani olarak nitelendirilen küçük, beşeri âlemin/yeryüzü isimleri verilmektedir. Yaratılış bakımından ilk sırayı nurani âlem almaktadır. Bu âlemde ilk önce melekler yaratılmış, daha sonra ise nurani insanlık bir melek formunda var kılınmıştır. Bu nurani yaratmanın sonunda melekler ve nurani varlıklar Tanrı'yı tefekkür ile meşgul olmuşlardır.⁸⁷ Burada nurani insanlıktan kastedilen Nusayriler olmaktadır. Dolayısıyla dünya yaratılmadan önce Nusayriler Ali tarafından yaratılmıştır ve parlayan ışık ve nurlu yıldızlar olarak bu nurlar âleminde yaşamaya başlamışlardır. Ali'ye karşı nurlar âleminde işlemiş oldukları büyülenme⁸⁸, tam algı ve geç kavrama⁸⁹, şüphe ve şaşkınlık günahlarından⁹⁰ dolayı onlar için alçak bir ikametgâh olmak

⁸⁴ Kitabu Ta'lim 82. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 217.

⁸⁵ Kitabu Ta'lim 80. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 217.

⁸⁶ Kitabu Ta'lim 11. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 202-203.

⁸⁷ Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 45.

⁸⁸ Nusayrilerin “Yaratılış bakımından bizden daha asil hiç kimse yaratılmamıştır” sözü büyülenmeyi ifade etmektedir. Tord Olsson, **“Dağlıların ve Şehirliilerin İrfan'ı, Suriyeli Alevilerin ya da Nusayrilerin Mezhebi”**, çev: B. K. Torun ve H. Torun, **Alevi Kimliği**, ed. T. Olsson, E. Özdalga ve C. Raudvere, Tarih Vakfı Yurt Yayınları., İstanbul 2003, s. 228-229.

⁸⁹ Nusayrilerin işledikleri birinci günah olan kibirden sonra Ali, Nusayrilere bir peçe (hicâb) yaratmış ve onları 7.000 yıl boyunca gözlem altında tutmuştur. Daha sonra onlara görünerek kendisinin Rab olduğuna dair söz almış, kadir-i mutlaklığını onlara görünür kılmıştır. Nusayriler ise bu görünüş neticesinde Tanrı'yı tam manası ile idrak ettikleri hissine kapılarak ikinci günahı işlemişlerdir. Olsson, **“Dağlıların ve Şehirliilerin İrfan'ı”**, s. 228-229.

⁹⁰ Tanrı Ali b. Ebi Talib, ikinci günahattan sonra Nusayrileri 7077 yıl ve 7 saat süresince hicabı tavaf ettirmiştir. Daha sonra onlara ilk olarak ak saçlı yaşlı bir adam, ikincisinde öfkeli bir aslanın üzerine binmiş genç bir adam ve son olarak da küçük bir çocuk suretinde görünerek “ben sizin rabbiniz değil miyim” sorusunu yöneltmiştir. Nusayrilerin sorunun cevabı olarak bilmiyoruz demeleri, geç kavrama, şüphe ve şaşkınlık hali içerisinde bulunmaları işledikleri üçüncü günah olmuştur. Olsson, **“Dağlıların ve Şehirliilerin İrfan'ı”**, s. 228-229.

üzere yeryüzü âlemini yaratmıştır.⁹¹ Nusayrilerin cezası ulvî âlemde süfli yeryüzü âlemine gönderilmek ve nuranî vücut yapısından cismani şekle büründürülmek olmuştur.⁹² Ulvî âlemde kovuluşun konu edildiği bu süreçle ilgili Nusayri algısının Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten kovuluşu ile benzerlik arz ettiği görülmektedir. Burada cennet, ulvî âlemi temsil ederken, insan da nuraniyet kesbetmiş bir şekilde bu âlemde ikamet eden bir varlıktır. Tanrı'ya karşı işlenen suç neticesinde Hz. Âdem ve Havva'nın yeryüzüne gönderilişi gibi Nusayriler de ulvi âlemde yeryüzüne gönderilmiştir. Tanrı bu süfli dünyada kendisini insan suretinde gösterecek bunu idrak eden Nusayriler yeniden ulvi âlemde parlayan nurlu yıldızlar olarak bulunacaklar, idrak edemeyenler ve isyan eden Nusayriler ise yeryüzü âleminde hayvan suretinde yeniden var olacaklardır.⁹³

Kâinat zorunlu olarak veya kazara değil, Tanrı'nın iradi eyleminin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Sayılarını sadece yaratıcının bildiği pek çok âlem bulunmaktadır. Kozmolojik düzen yedi egemen tipolojik prensip üzerine kurulmuştur. Nurani âlemde bablar, yetimler, nakibler⁹⁴, necibler⁹⁵, muhtaslar, muhlisler ve mümtehsin bulunmaktadır. Bu, yedinin her birinde organize edilen ve toplam sayısı kırk dokuz olan yaratmanın bütünüdür⁹⁶ ve yedinin her birine tekabül edecek şekilde hem nurani hem de beşeri yeryüzü âleminde isimleri ve sayıları bulunmaktadır. Eserde bu yediden sadece neciblerin nurani ve beşeri âlemdeki isim ve sayıları⁹⁷ ile her biri yedi dereceye sahip olan yedi aşamanın derecelerinin isimleri⁹⁸ hakkında bilgi verilmiştir. Bunların yeryüzü âlemindeki

⁹¹ Olsson, *"Dağlıların ve Şehirlilerin İrfan'ı"*, s. 228-229. Eserdeki bilgilere göre insanlık gönderilmezden önce dünyada Cin, Bin, Tim, Rim ve Can isimlerinde bir takım milletlerin var olduğu kabul edilmektedir. Kitabı Ta'lim 52. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 212.

⁹² Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 47.

⁹³ Abdülhamit Sinanoğlu, *"Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrilerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri"*, Günümüz İnanç Problemleri İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı Sempozyumu, 7-9 Eylül 2001 Erzurum, ss. 319- 326, s. 323.

⁹⁴ Alevi-Bektaşî kültüründe tekkede bulunan mürsîde yardım eden, onun buyruğu doğrultusunda yerine geçen ve onun adına iş gören dervîş veya dedeye verilen isimdir. Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları*, s. 57, dipnot 12.

⁹⁵ Necip, şeyhin yardımcısı olup, cemaat içerisinde dürüstlüğü ve güvenilirliği ile bilinen, toplu namaz konusunda bilgili yaşlı erkeği temsil etmektedir. Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları*, s. 57.

⁹⁶ Kitab-u Ta'lim 57 ve 68. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 212-215.

⁹⁷ Bkz: Kitab-u Ta'lim 67 ve 68. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 214-215.

⁹⁸ Eserde bu isimler şu şekilde ifade edilmiştir: Dört yüz bab'dan oluşan ilk aşamanın derecelerinin isimleri, örtüler, işaretler/ayetler, nurlar, güneşler, yıldızlar ve bulutlardır. Beşyüz yetim'den oluşan ikinci aşamanın derecelerinin isimleri doğular, batılar, aylar, hilaller, yıldızlar, fırtınalar ve simşeklerdir. Altı yüz nakib'in yedi derecesi namaz, zekat, hac, oruç, hicret, cihat ve duadır. Yediyüz necib'in derecesi dağlar, yağmur yüklü bulutlar, denizler, nehirler, rüzgarlar, bulutlar ve yıldırımlardır. Sekizyüz muhtas'ın derecesi gece, gündüz, sabah, akşam, şafak, seher, sel'dir. Dokuzyüz muhlis'in dereceleri ise sığır, binek hayvanları, deve, arı, kümes hayvanı, manastır odası ve ibadet mekanıdır. Son olarak da bin yüz mümtehsin'in dereceleri de evler, camiler, hurma ağaçları, üzüm, narlar, zeytinler ve incirlerdir. Kitabı Ta'lim 57 ve 62. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 212-213.

karşılığına gelince orada da on dört bin mukarribini muhtevidir. İkinci olarak on beş bin karubin meleğ; üçüncü olarak on altı bin ruhani; dördüncü olarak on yedi bin mukaddes kutsal kişı; beşinci olarak on sekiz bin saihin göçmen; altıncı olarak on dokuz bin müstemin dinleyici; yedinci olarak yirmi bin lahikin izleyen olmak üzere toplamda yüz on dokuz bin âlem bulunmaktadır.⁹⁹

4. Melek İnancı

Nusayri inancına göre melekler, Ali'nin nurundan yaratılan nurani varlıklar olup halis ipekten parlak elbiseler giymektedir.¹⁰⁰ Nusayri teolojisinde İslam'da olduğu gibi Cebrail, İsrail, Azrail ve Mikail dört büyük melektir. Söz konusu eserde Cebrail, Mana ile Hz. Muhammed arasında bir elçi olarak takdim edilmektedir. Nitekim Hz. Muhammed'e Kuran'ı kimin öğrettiği ile ilgili soruya "Mana olan Mü'minlerin Emiri, bab olan kutsal ruh Cebrail'in diliyle Muhammed'e Kur'an'ı öğretmiştir" cevabı verilmiştir. Bu açıklamadan İslamî literatürde Cebrail'in vahiy meleği olarak nitelendirilmesinin Nusayri teolojisinde de benimsendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte İslamî gelenekte Cebrail'in levh-i mahfuzla olan ilişkisi Nuyayrilik'te Mikail'e verilmiştir.

Mikail levh-i mahfuzun efendisi olarak betimlenmektedir. Tanrı'nın kendisiyle gizlendiği sırrı olup, levh-i mahfuzda gizlenmiş sırrları diğer meleklerle haber verecek olan da Mikail'dir. Tanrı ile insanoğlu arasında arabuluculuk yapmaları meleklerin ortak özellikleri arasında sayılmaktadır. Onlar yoluyla Tanrı kendisini peygamberlere göstermektedir. Tanrı ile melekler arasındaki ilişki boyutu peygamberlerin de aynı konumda olmayı arzu ettikleri bir seviyededir. Öyle ki Tanrı'nın deruni bilgisini içerisinde hisseden gerçek bir mümin, meleklerin bulunduğu bu seviyeye kadar yükselebilir. Melekler aynı zamanda Âdem'in yaratılışının arketipik formları olarak da değerlendirilmektedir. Nitekim Tanrı Âdem'i ilk dünyada meleklerin biçiminde yaratmıştır. Ayrıca meleklerin diğer mahlûkattan farklı olarak ruh göçüne konu olmadıklarına inanılmaktadır.¹⁰¹

İsrail'e biçilen rol kıyamet gününde yeniden dirilişi simgeleyecek olan sura üflemesidir. O, kıyameti haber vermek için sura üfleyeceği gibi ölüyü de diriltecektir.¹⁰² Arşı sekiz kutsal meleğin taşıdığı, Hz. Hasan ve Hüseyin'in, her

⁹⁹ Kitab-u Ta'lim 65. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 213-214.

¹⁰⁰ Üzümlü, "**Nusayrilik**", s. 272; Uluçay, **Arap Aleviliği: Nusayrilik**, Gözde Yayıncılık, Adana 1996, s. 33-34. Baha Said Bey, **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri**, haz: İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2000, s. 176-178.

¹⁰¹ Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri Alawi Religion**, s. 58-60.

¹⁰² Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri Alawi Religion**, s. 58-59.

biri bir gök mertebesini temsil eden beş Yetim'in aslı itibariyle melek olduğu ve Zuhal yıldızının melek olarak Mikail'i temsil ettiği de belirtilmiştir.¹⁰³

5. Peygamberlik

Sayfa | 50

Söz konusu (e)serde peygamberlik verilen kimselerin sayısı ve isimlerinden başka herhangi bir bilgi verilmemektedir. Farklı kaynaklarda Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamber sayısının 100.000 olduğu ifade edilmekte birlikte¹⁰⁴ *Kitabu Ta'lim*'de kendisine Peygamberlik bahşedilen kimselerin sayısı 17 olarak verilmektedir.¹⁰⁵

Nusayri teolojisi hakkında yazılan diğer bazı kaynaklarda peygamberlerin en büyük görevlerinden birinin de Allah ile kul arasındaki iletişimi sağlamak ve adaleti tesis etmek olduğu ifade edilmektedir. İnsanlığın ulvî âlemde düşünüşünden sonra Tanrı, ilahi gerçekliği bildirmesi için peygamberler göndermiştir. Bu gerçekliğin kabulü kişinin bilgi seviyesine bağlıdır. Âlimler gerçekliği kabul ederken cahillerin zihinleri karışıktır. Şüpheciler ise şüphe içindedir ve kâfirler ilahi hakikati reddederler. Peygamberler yaygın olarak kabul edilen dini feshetme ve yerine yenisi getirme rolünü de üstlenmiştir. Musa'nın zamanından önce ilahi herhangi bir kitap olmadığı gibi hiçbir resul de gelmemiştir.¹⁰⁶

İnsanlara, akılları, melekler ilahi vahye mazhar olan elçiler vasıtasıyla rehberlik edilmiştir. Tanrı meleklerle bahşedilen ilahi özelliklerden bazısını aynı zamanda cismaniyete bürünme yoluyla peygamberlere de vermiştir. Dolayısıyla peygamberler Tanrı'nın tecessüd etmiş halleridir. Bu durum Tanrı'nın insanlıkla doğrudan değil de peygamber suretinde ilişki kurduğunu ortaya koymaktadır. Peygamberlerin ilahi gücünün kanıtı olarak da onların gaybı bilme ve ölüyü yeniden diriltme özellikleri gösterilmektedir. Onlar anlatılan bu özellikleri nedeniyle daima, insanın ulvî âleme yeniden yükselişini engellemek isteyen iblis, şeytan ve bunların takipçisi kötü güçlerin öldürmek istedikleri birer hedef olmuşlardır.¹⁰⁷

Bu mücadelede kötülüğü sembolize eden güçlere yüklenen mana, Yahudiliğin şeytan algısına son derece benzerdir. Yahudilikte şeytan, kişisel

¹⁰³ Üzüm, "*Nusayrilik*", s. 272.

¹⁰⁴ Palabıyık, "*Dini ve İnanç Özellikleri Bakımından Nusayriler*", s. 30; Türk, Anadolu'nun Gizli İnanç, s. 59-60.

¹⁰⁵ Eserde Peygamberlerin isimleri şu şekilde sıralanmaktadır: Zeyd b. Harise, Tanrı'nın Elçisi Hz. Muhammed'in üvey oğlu ve peygamberlerin reisidir. Diğerleri, Sa'd b. Muaz, Sabit b. Ebi'l-Eflah, Ubey b. Ka'b, Temim ed-Dari, Sa'd b. Malik, Muaz b. Ömer, Sabit b. Kays, Ömer b. Tağlebe, Hüzeyme b. Sabit, Harise b. Numan, Ebu Dücan Simak b. Haraşe el-Ensari, Ammar b. Yasir, Abdullah b. Amr b. Haram b. Hayyan, Ebu Haysem Malik b. Tayyihan, Amr b. Hamik ve İbnü'l-Cemuh'tur. *Kitabu Ta'lim* 69. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 215.

¹⁰⁶ Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 60.

¹⁰⁷ Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 61.

olarak iyiliğe karşı bir karakter olmaktan ziyade acı ve sıkıntı verme görevini yerine getirmektedir. Şeytan cennetten kovulan isyankâr bir melek değil, Tanrı'nın idaresi altında özel bir görev ve amaç için yaratılan itaatkâr bir melektir.¹⁰⁸ Nusayri teolojisinde de kötü güçlerin iradesinin Tanrı'nın iradesine bağlı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla kötü güçlerin Tanrı'nın dilemesi olmaksızın Peygamberlere herhangi bir zarar vermesi söz konusu değildir. Peygamberlerin ölümü de ancak Tanrı'nın dilemesi neticesinde gerçekleşecektir. Tanrı'nın onların ölümünü dilemesi mükafatlarını tamamlamak ve kötü güçleri kahretmek için olacaktır.¹⁰⁹

6. Kitaplar

Söz konusu eserde yer alan bir diğer konu da Tevhid ehlinin kitaplarının sayısı, Kuran ve bunun Hz. Muhammed'e nasıl öğretildiği hakkındadır. Tevhid ehlinin kitaplarının yüz on dört olduğu belirtilmiştir. Kanaatimize göre bu rakam, Kur'an'ın etkisini göstermektedir. Nitekim Kur'an'da bilindiği üzere 114 sureden oluşmaktadır. Kuran, Mana'nın insan olarak zuhurundan önceki delili olarak tanımlanmıştır. Hz. Muhammed'e Kuran Mana tarafından Bab olan kutsal ruh Cebrail'in diliyle öğretilmiştir.¹¹⁰ Bar-Asher ve Kofsky'e göre bu cevap Halku'l-Kur'an meselesinde Kur'an'ın yaratılmamışlığını kabul eden Ehl-i Sünnet inancını yansıtmaktadır. Nitekim Nusayri teolojisi açısından Kur'an'ın önceden yaratılmamışlığı ile ilgili kabul Nusayri teolojisi açısından ilahın üstün görünümünün Ali'nin tarihsel kimliğinde enkarnasyonuna delil teşkil etmektedir.¹¹¹

Tevrat, Zebur ve İncil'e gelince, Nusayrilerin İslamî düşünceye paralel bir bakış açısı sergiledikleri tespit edilmiştir. Nitekim dördü de kutsal olup, vahye dayanmaktadır.¹¹²

7. Şarap Ayini ve Kurban

Söz konusu eserde yer alan bilgilere göre Hıristiyan teolojisinde Hz. İsa'nın eti ve kanını temsili temelinde oluşturulan ekme-kurban ayininin bir benzerinin Nusayrilik'te şarap ayini ve kurban uygulamasıyla hayata yansıtıldığı görülmektedir. Nusayri imamlar ve büyük hatipler tarafından yürütülen ayin, nakib ve neciblerin sırrında içilen şarabın kutsanmasıdır. Nusayriler tarafından içilen bu şaraba, Tanrı'nın bununla tezahür ettiğine inanıldığından nurun kulu denilmektedir. Bu husus Hemdan el-Hasibi'nin dilinden şu şekilde rivayet

¹⁰⁸ William Caldwell, *"The Doctrine of Satan: I. In the Old Testament"*, The Biblical World, vol. 1, No. 1, Jan. 1913, ss. 29-33, s. 32.

¹⁰⁹ Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 62.

¹¹⁰ Kitab-u Ta'lim 71, 72 ve 73. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 216.

¹¹¹ Bar-Asher ve Kofsky, *The Nusayri-Alawi Religion*, s. 190.

¹¹² Palabıyık, *"Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayriler"*, s. 30-31.

edilmiştir: “Ey Tanrım, bu sizin kulunuz “nurun kulu-abde'n-nur”¹¹³ sizin onu helal, mükerrrem ve üstün kıldığınız, sizi tanıyan ariflere sonsuza dek izin verilen ve inkâr eden düşmanlarına açıkça yasaklanan bir şahıstır. Ey Tanrım, bize izin verdiğin gibi güvenlik ve korumayla birlikte bizi kutsa ve hastalıklara karşı sağlık ver, bizden üzüntü ve acıyı gider.”¹¹⁴ Bu ifadeden de görüldüğü üzere kan Batınî manada vahdetin sırrına ulaşmayı, ölümsüzlüğü ve Tanrısal aşkı temsil etmektedir.¹¹⁵

Kurban ise Nusayrilerin kardeşlerinin ruhu için sunduğu ekmektir. Buradaki şarap ve ekmeğin yenilmesi ve içilmesinin İsa'nın havarilerine vaat ettiği söylenen ebedi hayatı sembolize ettiği bildirilmektedir.¹¹⁶

8. Nevruz ve Gadir-i Hum

Nusayri inancı açısından Nevruz, şarabın kadehte kutsanması manasına gelmektedir. Nevruzun ifade ettiği diğer anlamlar şunlardır: Nevruz, Haşim oğullarının en asilinin Tanrı'ya yakınlıkta fark edilen faydalı ve başarılı bir geçegidir. Tanrı'nın Arapların zamanından önce İran zaman diliminde kendisini açığa çıkardığı bir gündür. Bu zamanda O cennete doğru yükselmiş ve burada inananlar ritimleri müşahede etmiştir. Onun nurunun bulutlarda açığa çıkarıldığı gündür. Selman kadim birini takip eden bu çağda bir bekiçi olarak açığa çıkarılmıştır.¹¹⁷

Gadr-i Hum günü¹¹⁸ ise Nusayriler tarafından benimsenen bir festivaldir. Eserde bu gün şu şekilde tasvir edilmiştir: Gadir-i Hum günü Muhammed'in, Tanrı'ya, dünyaların Rabbine kendisini söylediği gündür. O, Muhammed'in, arıların prensinin varlığını, Mana'yı açığa çıkardığı gündür. Bu gün büyük liyakat ve azametli asalet günüdür. Çünkü koruyucu Tanrı kendisini onda açığa çıkarmış ve gizliliğini ifşa etmiştir. İyi kimse o günde cömert olmalıdır.¹¹⁹ Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere rivayetlere göre Hz. Muhammed'in Gadir-i Hum mevkiinde Hz. Ali hakkında söylediği “mevla” kelimesinin Şii literatüründe Hz. Muhammed'den sonra gelecek halifeye işaret ettiği algısının Nusayriler açısından Ali'nin Mana oluşunun dile getirilmesidir. Dolayısıyla bu gün Nusayriler açısından büyük önem arz eden bir gündür.

¹¹³ Abde'n-nur, Tanrı'nın en büyük kurbanı ve en soylu maddesi olarak yaptığı ateşin maddesidir ve onun sayesinde bağışlanma mümkündür.

¹¹⁴ Kitab-u Ta'lim 76, 78, 79, 91, 92 ve 93. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 216-217, 219.

¹¹⁵ Gülçiçek, “Nusayri Aleviler”, s. 271.

¹¹⁶ Kitab-u Ta'lim 77. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 216.

¹¹⁷ Kitab-u Ta'lim 89 ve 90. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s.

¹¹⁸ Gadr-i Hum günü Zilhicce ayının on sekizinci günüdür.

¹¹⁹ Kitab-u Ta'lim 90. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 218-219.

9. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi Sorunu

Hız. İsa on iki kozmik havari figürü altında günün on iki saati ile özdeşleştirilen kozmik kutsal İmamları bir araya getiren "en üstün göz" olarak tanımlanmaktadır. Tanrı, İsa'yı insanoğluna göstermiş ve onun peygamberlerin güçlerinin de ötesinden işler yapacağını haber vermiştir.¹²⁰

Eserde Hız. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürölüp öldürölmediğı meselesi üzerinde durulmuş, ancak ölümü ve yaşamı hakkında net bir bilgi bulunmadığından hareketle bu hususta kesin bir şey söylenmemiştir. Böylesine üstü kapalı bir söylemin benimsenmesinin nedeni ise konuya ilişkin net bir bilgiye sahip olmadıklarının ifade edilmesidir.¹²¹ Nitekim onlar bu görüşlerini iki ayet ile desteklemişlerdir.

Bunlardan ilki "Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük» demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler"¹²² ayetidir. İkincisi ise "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır"¹²³ ayetidir. Eserin yaklaşımına göre bu iki ayet bir arada düşünölldüğünde Hız. İsa hakkında her iki durumun da olması muhtemel olduğundan bu hususta genel geçer bir şey söylenmesi mümkün olmamaktadır.

10. Dini Pratikler

Nusayriler için son derece önemli bir yere sahip olan sırların sırrına ulaşmada muhafaza edilmesi gereken bir takım ön şartlar da bulunmaktadır. Bu hususta onlara vacip olan ilk şey kardeşlerini korumak, onlarla ilgilenmek, onlara kibar davranmak, onları ziyaret ederek acılarını paylaşmak ve onlara dostça ve iyi niyetli bir şekilde davranmak üzere gayretini sarf etmektir. Kendisi için arzuladığı her şeyi kardeşleri için de arzulmalıdır. Kazancının yarısını her yıl şartsız bir hediye olarak kardeşlerine takdim etmelidir. Namazını vaktinde kılmalı, zekâtı ehline vermelidir. Farz olan amelleri yapmalıdır. Emirleri yerine getirmede aceleci olmalıdır. Efendisine dua etmede, şükretmede, onu hatırlamada ve yapabildiğinin en iyisiyle ona sadakat göstermede itaatkar olmalıdır. Efendisinden razı olmalıdır. Batıl olarak efendisini hoşlanmadığı şeylerin hepsinden kaçınmalıdır. Sırların sırrını elde etme zamanında inanan bir

¹²⁰ Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 70.

¹²¹ Kitab-u Ta'lim 75. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 216.

¹²² Nisa 4/157-158.

¹²³ Al-i İmran 3/169.

kimsenin kaçınması gereken ikinci şey kardeşlerine adaletsizce davranmamak veya onlardan herhangi birine saldırmamak ve onların günah işlemesine vesile olmaktan kaçınmaktır. Kardeşlerinin razı olduğuna muhalefet etmemek ve onları üzmemektir.¹²⁴

Diğer taraftan iman sahibinin, sırların sırrını inanç kardeşi dışında hiç kimseyle paylaşmaması gerekmektedir.—Aksi takdirde Allah'tan, O'nun kitabından ve Elçisinden uzaklaşacaktır.¹²⁵ Böyle bir tutum sergilenmesi batını anlayışın bir yansıması olup gizlilik ilkesinin önemli bir göstergesidir. Bu sayede sistemin korunması ve devamı da sağlanmış olmaktadır.

İslamî gelenekte olduğu gibi namazın beş vakit olduğu dile getirilmekte, farz ve nafil olarak taksim edilmektedir. Farz ve nafileler¹²⁶ Nusayriiler tarafından seçkin görülen 51 kişi ile özdeşleştirilerek toplam rekât sayısının 51 olduğu belirtilmektedir. Farz namazların seçkin kişileri olarak Muhammed, Fatır, Hasan ve Hüseyin verilmiştir.¹²⁷ Palabıyık'ın çalışmasında sabah vaktinin seçkin kişisi olarak Muhassin ismine yer verilmekle birlikte¹²⁸ *Kitabu Ta'lim*'de bu isme rastlanmamıştır. İnanan bir kimsenin namaz esnasında yüzünü güneşe doğru döndürmesi gerekmektedir. Çünkü güneş nurların nurudur ve *el-vela ve'l-celal* ehlinin kiblesidir. Güneş güzelin örtüsüdür ve sakin üstünlük mahallidir. Onda sonsuzluk, süreklilik, ebediyet, vücudiyet, sırların sırrı ve ışıkların ışığı bulunmaktadır.¹²⁹

Namazın temel şartları elli bir seçkini zihinde tutmak, dua esnasında vakarını muhafaza ederek gülmemek ve konuşmamak, Abbasilerin benimsediği renk olduğu için siyah renkte takke giymemek, gizliliğe riayet etmek ve namazı “Müminlerin emiri, yüce ve ulu Ali bize merhamet et” diyerek sonlandırmaktır.

¹²⁴ Kitabu Ta'lim 84 ve 85. cevaplar, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 217-218.

¹²⁵ Kitabu Ta'lim 86. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 218.

¹²⁶ Öğle namazının nafilisi sekizdir ve seçkin kişileri şunlardır: Kasım, Tahir, Abdullah, Zeynep, Rukiye, Ümmügülüm, Amine ve Fatımatu'z-Zehra'dır. İkinci namazının nafilisi sekiz rekâttır ve seçkin kişilerinin isimleri şöyledir: Abdullah, Muhammed, Avn benu Cafer b. Ebi Talip, Ebu Süfyan, Muhammed b. Ebi Huzeyfe. Akşam namazının nafilisi dörttür ve seçkin kişilerinin isimleri şöyledir: Rasullullahın mevlası Sevban, Huzmeyme b. Sabit, Ebu'l-Heysem Malik et-Teyhan el-Esheli ve Ebu Said el-Hudri. Yatsı namazının nafilisi toplamda on üçtür. Bunlardan beşi yatsının nafilisi, sekizi de gece namazıdır. Yatsının iki rekât nafilisinin seçkinleri Zeyneb el-Hevla el-Attar ve Halid b. Sinan el-Abesi'nin kızı Emetullah, 'tır. Eş-Şef' ve Vitir olarak isimlendirilen üç rekât nafilisinin seçkinleri ise Esed ve İmran ebnai Husayn, el-Vitr Ubade b. Beşir ibn es-Samit el-Hazceri el-Ensari ve Numan el-Ensari'dir. Sabah namazının nafilisi iki rekâttır ve seçkinlerinin isimleri Sa'd b. Malik el-Ensari ve Numan el-Ensari Ali el-Bari'dir. Kitabu Ta'lim 1. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s.

¹²⁷ Kitabu Ta'lim 101 cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 220-221.

¹²⁸ Palabıyık, *“Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayriiler”*, s. 32.

¹²⁹ Kitabu Ta'lim 96. cevap, Bar-Asher ve Kofsky, **The Nusayri-Alawi Religion**, s. 220.

Namaz esnasında Kur'an'dan ayetlerin yanısıra kuddas adı verilen özel dualar okunmaktadır.¹³⁰

Nusayrilik'te namazın bireysel ve cemaatle olmak üzere iki şekli bulunmaktadır. Birincisi herhangi bir zaman veya mekânla kayıtlı değildir. Nusayri birey, güneşin doğuşu ile birlikte abdestini alıp oturarak veya gezerek, evde ya da dışarıda kısık bir sesle okudukları dua ile namaz ibadetini yerine getirmektedir. Cemaat halinde eda edilen namaz türü ise dini bayramlar, mezhebe giriş töreni ve adak münasebetiyle olmak üzere üçtür. Bu namazları şeyh yönetmektedir ve Nakib ve Necib adında iki kişi bu ritüel esnasında şeyhe eşlik etmektedir. Toplu namaz sadece Nusayri inancını benimsemiş erkekler tarafından *Kitabu'l-Mecmu'*daki surelerin tekrarlanmasıyla yapılmaktadır. Ayrıca üzüm suyundan yapılan ve adına Nakfe denilen içecek ile Hindistan cevizinin suya karışımıyla elde edilen ve adına tıyb denilen su ritüelde hazır bulundurulmaktadır. Hem Nakfe hem de tıyb önce şeyh daha sonra da cemaat tarafından içilmektedir. Namaz ritüelinin yapılacağı mekânın temiz olması ve cemaatin içerisinde yabancı birinin bulunmamasına özen gösterilmektedir.¹³¹

Söz konusu eserde üzerinde durulan bir diğer ibadet esası da zekâttır. Zekât inancın öğretilip aktarılması manasına gelmektedir. Ayrıca zekâtın şeyhe verilen para anlamına geldiği de belirtilmiştir.¹³²

Sonuç

Nusayrilerin kapalı bir toplum anlayışını benimsemeleri, bazı inanç ve uygulamalarında Şeyh adı verilen inanç önderleri merkezinde sözlü kültüre dayalı bir yol izlemeleri ve gizlilik ilkesi merkezinde bir inanç algısına sahip olmaları Nusayrilik hakkında yapılan çalışmalar için önemli bir engel olmuştur. Bununla birlikte çalışma konumuzu teşkil eden *Kitabu Ta'lim*'in Nusayrilere dini eğitim ve öğretim maksadıyla kaleme alınmış olması, sistemi daha yakından tanıma fırsatı vermiştir. Nusayri teolojisinin merkezinde Hz. Ali'nin ulûhiyeti yer almaktadır ve batını anlayış son derece etkin bir yere sahiptir. Nusayriler açısından asıl gerçekliğin ve zahirdekini anlamlı kılanın batını yön olduğu savunulmaktadır. Bu bakış açısıyla Nusayriler her he kadar kendilerini Ehl-i Beyt'e nispet etseler de teşbih, tecsim ve batını yorumu benimseyen aşırı Şii (Gulat-ı Şia) bir mezhep olmaktadır. Burada sunulan bilgiler, açıklamalar ve değerlendirmeler ışığında Nusayrilik inancının, Müslümanlık ve Hıristiyanlık başta olmak üzere Yahudilik, Gnostisizm, Zerdüştlük vb. birçok din ve değerlerinden, Yunan felsefesi ve Şii İsmailî anlayış gibi gibi felsefi

¹³⁰ Uluçay, *Arap Aleviliği*, s. 31-32; Palabıyık, *"Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayriler"*, s. 32; Üzümlü, *"Nusayrilik"*, s. 272-273.

¹³¹ Lyde, *Asian Mystery*, s. 149-151, 156-158; Sertel, *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler*, s. 79-80; Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları*, s. 64-66; Ahmet Turan, *İslam Mezhepleri Tarihi*, s. 183.

¹³² Massignon, *"Nusayriler"*, s. 368.

Harun IŞIK

düşüncelerden esinlenerek oluşturulmuş senkretik bir yapı arz ettiğini söylemek mümkündür.